

RECENSIONER

Frågelistan som källa och metod. Charlotte Hagström & Lena Marander-Eklund (red.). Studentlitteratur, Lund 2005. 219 s. ISBN 91-44-03918-2.

I november 2003 anordnades ett nordiskt seminarium kring temat "Att arbeta med frågelistor". Det samlade en rad etnologer och folklorister från olika universitet, arkiv och museer och arrangerades av Folklivsarkivet vid Lunds universitet, Folkloristiska arkivet vid Åbo Akademi och forskargruppen Kulturella perspektiv på födsel och föräldraskap. Under seminariet presenterades tanken om en antologi som på olika sätt, med nya infallsvinklar och perspektiv, kan belysa "frågelistan som källa och metod".

Boken vänder sig till studenter, forskare, lärare och andra kulturhistoriskt intresserade. En avsikt är också att presentera metoden för en större grupp som i sitt arbete kan dra nytta av den och som "inte redan är förtrogna med frågelistor" (s. 10), skriver Charlotte Hagström och Lena Marander-Eklund i sin introduktion. Båda har lång erfarenhet av att arbeta med frågelistor, som lärare och forskare i etnologi och folkloristik, men också som arkivarier vid Folklivsarkivet i Lund resp. Folkloristiska arkivet i Åbo.

Kritiska diskussioner har, utifrån ett historiskt perspektiv, bl.a. förts av Agneta Lilja i avhandlingen *Föreställningen om den ideala uppteckningen* (1996). Delar av denna nya antologi är också dialogisk med en föreställning kring frågelistan som en metod med lägre status, vilket kommenteras i Carina Sjöholms artikel. Att svaren på frågelistor har sina brister, men också oanade värden, har tidigare diskuterats i boken *Frågelist och berättarglädje* (Nilsson m.fl. 2003), med artiklar från föregående konferens inom samma tema. Jämförelsevis är *Frågelistan som källa och metod* mer av ett läromedel, vars pedagogik ligger i att utifrån författarnas egna, konkreta erfarenheter ge inblickar i denna kunskapsväg. Många etnologer och folklorister känner till frågelistor, men har inte själva erfarenhet av att arbeta med materialet, skriver Hagström och Marander-Eklund

inledningsvis. Här vill de utveckla och problematisera en metod, vars mål snarare är "djup än bredd" (s. 18), och visa på dess fördelar och möjligheter. I introduktionen ger de också en kortfattad och överskådlig bakgrundsbeskrivning med exempel från Danmark, Finland, Norge och Sverige. Här diskuteras och problematiseras bl.a. meddelarna och deras roll, frågelistan som metod och källa samt frågelistans framtid. Bland referenserna finns en rad aktuella frågelistor vid olika nordiska arkiv.

Flera av de följande artiklarna berättar om och reflekterar över arbetet med att utforma specifika frågelistor och erfarenheter av de svar som har inkommit. Författarna utgår från olika, och ibland dubbla, avsatser – som lärare, forskare, museitjänstemän eller arkivarier. Carola Ekrem från Folkkultursarkivet vid Svenska Litteratursällskapet har god insikt och erfarenhet av att arbeta med frågelistor. Hon menar att det ändå är svårt att förutse hur en lista kan fungera och visar hur en del frågor kan leda till oväntade svar och reaktioner från meddelarna. Hur skall man fråga "så att man samtidigt kan locka fram både det ordinära, det negativa och det onämnbare?" (s. 39). Liksom Ekrem beskriver Juha Nirkko från Folkminnesarkivet i Helsingfors metoden att samla material genom pristävlingar.

Hur kan en frågelista konstrueras och användas för att undersöka förhållandet mellan människa och teknik? Detta diskuteras av Göran Sjögård, som är arkivarie vid Folklivsarkivet i Lund. En del av svaren på frågelistan om "Telefonens införande och användning" ledde till att hans eget forskningsprojekt ändrade inriktning. Susanne Wollinger lägger tonvikten vid själva arbetsprocessen. Med utgångspunkt i två frågelistor om militärt liv visar hon hur kunskapsmålen för ett forskningsprojekt kan ändra inriktning och kunskapen kring ett ämne växa under arbetets gång. Carina Sjöholm har också samarbetat med Folklivsarkivet om sina frågelistor om mediens betydelse i människors liv. Här diskuteras hon svarens roll för olika projekt. Liksom Wollinger pekar hon på möjligheten och utbytet av att bygga vidare på tidigare frågelistor och att kombinera olika metoder och materialkategorier.

Etiska frågor diskuteras i bokens inledning och berörs i flera av artiklarna. Tove Ingebjørg Fjell har fältarbetat på nätet. Hon tar upp forskningsetiska problem och jämför därvidlag frågelistan med internetkällan. Hur uppfattar människor gränsen mellan privat, offentlig och offentliggjort?

Några artiklar lägger tyngdpunkten vid själva materialet och analysen av det. Ann Helene Bolstad Skjelbred har själv, som ledare för Norsk etnologisk granskning, konstruerat en frågelistas omkring "Pizza i Norge". Utifrån sin forskarroll tolkar hon och reflekterar över svaren, som visar sig vara mångfacetterade och mångtydiga. Christian Richette, Nordiska museets arkiv, diskuterar svaren på några skrivarupprop. Han tolkar handikapades berättelser som självbiografier och diskuterar denna genre i ljuset av olika teoribildningar. Hur har materialet kommit till? Vad är signifikativt för genren och hur kan den läsas? Agneta Lilja, tidigare arkivarie vid SOFI i Uppsala, utgår från ett äldre arkivmaterial. Hon visar hur gamla frågelistsvar kring kvinnans ställning i bondesamhället kan läsas på nya sätt i ljuset av dagens teoribildningar. Susanne Nylund Skog granskar också svaren från en äldre frågelistas. Utifrån berättelser omkring barnafödande analyserar hon hur föreställningar om kvinnlighet kommer till uttryck. Genom en rad exempel på "hissnande historier och talande tystnad" ger hon samtidigt läsaren en god förståelse för själva materialet och inblick i konkreta analysverktyg. Pedagogisk till sin uppbyggnad är också Blanka Henrikssons "Vänskap på schemat". Som lärare ställdes hon inför uppgiften att finna ett sätt för studenterna att "närma sig frågelistmaterialet både teoretiskt och praktiskt" (s. 191). Hon beskriver genom ett konkret exempel hur kursdeltagarna tränas i att skapa, hantera och reflektera över denna materialkategori.

Dan Waldetoft, Nordiska museets arkiv, diskuterar svårigheten i att använda detta material i museets utställningsverksamhet och problematiserar förhållandet mellan verksamheter med olika kunskapsmål. Vad är det som gör frågelistmaterialet unikt? I den museala praktiken kan svaren betraktas som "fakta", men det är istället det subjektiva och reflexiva som utgör grunden för materialets potential. Waldetoft menar att svaren är "djuplodande, reflexiva och utförliga" (s. 216) och att materialets styrka "ligger i att människor ges möjlighet att uttrycka sina personliga tankar och erfarenheter" (s. 214).

Artiklarna rör sig på olika nivåer, från det deskriptiva till det mer analytiska. Bokens styrka – alla olika

konkreta erfarenheter – är samtidigt dess svaghet, då likartade beskrivningar och aspekter återkommer i flera artiklar. Liksom många andra antologier behöver den inte läsas från pärm till pärm. Själv har jag uppskattat denna bok i min lärarroll och i tankearbetet kring egna, framtida projekt. Det är välgörande att frågelistor inte bara diskuteras kritiskt, utan också beskrivs som ett källmaterial med många möjligheter och en metod att utveckla och föra med sig in i framtiden. *Frågelistan som källa och metod* ger inga absoluta svar, men visar genom en rad konkreta exempel på metodiska frågor att ta ställning till, oväntade möten och ändrade färdriktningar, tolkningsmöjligheter, hinder, fallgropar och framkomliga vägar.

Annika Nordström, Göteborg

Nils-Arvid Bringéus: *Den kyrkliga seden*. Carlssons, Stockholm 2005. 277 s., ill. ISBN 91-7203-715-6.

Professor emeritus Nils-Arvid Bringéus hviler ingenlunde på sine laurbær. Siden sin emeritering har han producerat et ikke mindre enn imponerende antall artikler og bøker. Felles for disse publikasjonene er at han har fordypet og utdypet forskningstemaer som han tidligere har arbeidet med. For oss kulturforskere i den nordiske mellomgenerasjonen er det kanskje lett å ta det som selvsagt viten, men det er derfor desto større grunn til å eksplisere følgende faktum: Nils-Arvid Bringéus representerer en egenart og meget interessant svensk historisk-etnologisk kunnskapstradisjon som både viser mot tidligere generasjoners forskere, men også har potensial til å inspirere ny forskning. Fra de andre nordiske land kan vi bare konstatere at det knapt finnes paralleller i våre fagmiljøer til denne kombinasjonen av på den ene siden historisk, kirkehistorisk og språklig lærdom og på den andre siden et blikk for de lange linjer i kulturelle prosesser og endringer. Veien bakover mot giganter som Sigfrid Svensson og Hilding Pleijel er lett å identifisere, men samtidig er Bringéus på høyde med nyere forskningstrender. Samtidig bør det nok stilles spørsmål om dette også er en forsvinnende kunnskapstradisjon i dagens svenske og nordiske kulturvitenskapelige forskningsmiljøer. I så fall er det dobbelt skade skjedd: Delvis fordi det da åpnes et stort felt for andre akademiske disipliner, og delvis fordi den manglende evnen til å se verdien av denne forskningen og kompetansen virker begrensende for kulturforskningen selv.